

УДК 349.41+349.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.36>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Чумаченко І.Є.,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри земельного, екологічного та енергетичного права,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ORCID: 0000-0003-0682-6404

Чумаченко І.Є. Правові аспекти формування державної політики щодо земельних прав учасників бойових дій.

Стаття присвячена дослідженню правових аспектів формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення земельних прав учасників бойових дій в умовах воєнного стану. Актуальність теми зумовлена необхідністю удосконалення правового механізму реалізації соціальних гарантій ветеранів війни, передбачених Конституцією України, Земельним кодексом України та спеціальним законодавством. Звертається увага на те, що питання безоплатного надання земельних ділянок учасникам бойових дій має не лише соціально-економічне, а й суспільно-політичне значення, оскільки відображає рівень виконання державою своїх зобов'язань перед громадянами, які брали участь у захисті територіальної цілісності України.

У роботі проаналізовано нормативно-правову базу, що гарантує та регламентує земельні права учасників бойових дій, зокрема положення Конституції України, Земельного кодексу, Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року. Визначено, що основним напрямом розвитку державної політики у цій сфері має стати спрощення адміністративних процедур, діджиталізація процесів подання та розгляду заяв, а також створення спеціальних механізмів соціальної підтримки ветеранів.

З'ясовано, що державна політика у сфері забезпечення земельних прав учасників бойових дій – це цілеспрямована, узгоджена діяльність органів публічної влади, заснована на принципах верховенства права, соціальної справедливості та ефективного управління земельними ресурсами, метою якої є формування правових, економічних і організаційних механізмів реалізації конституційних гарантій щодо безоплатного набуття у власність земельних ділянок учасниками бойових дій, а також забезпечення належного рівня їх соціальної інтеграції та добробуту.

Зроблено висновок, що вдосконалення правового регулювання у цій сфері сприятиме підвищенню рівня соціальної довіри, зміцненню авторитету держави та забезпеченню реального доступу учасників бойових дій до земельних ресурсів як важливого чинника їх соціальної адаптації та економічної стабільності.

Ключові слова: державна політика, право на землю, учасники бойових дій, гарантії земельних прав, соціальний захист.

Chumachenko I.Y. Legal aspects of the formation of state policy on land rights of combatants.

The article is devoted to the study of the legal aspects of the formation and implementation of state policy in the field of ensuring the land rights of combatants under martial law. The relevance of the topic is determined by the need to improve the legal mechanism for the realization of social guarantees for war veterans provided by the Constitution of Ukraine, the Land Code of Ukraine, and special legislation. Attention is drawn to the fact that the issue of free allocation of land plots to combatants has not only socio-economic but also socio-political significance, as it reflects the level of the state's fulfillment of its obligations to citizens who participated in the defense of Ukraine's territorial integrity.

The paper analyzes the regulatory and legal framework that guarantees and regulates the land rights of combatants, including the provisions of the Constitution of Ukraine, the Land Code, the Law of

Ukraine “On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection,” as well as the *Veteran Policy Strategy until 2030*. It is determined that the main direction for the development of state policy in this area should be the simplification of administrative procedures, the digitalization of application submission and review processes, and the creation of special mechanisms for the social support of veterans.

It has been established that the state policy in the field of ensuring the land rights of combatants is a purposeful and coordinated activity of public authorities, based on the principles of the rule of law, social justice, and effective land resource management. Its goal is to form legal, economic, and organizational mechanisms for the realization of constitutional guarantees regarding the free acquisition of land ownership by combatants, as well as to ensure an appropriate level of their social integration and well-being.

It is concluded that improving legal regulation in this area will contribute to increasing social trust, strengthening the authority of the state, and ensuring real access of combatants to land resources as an important factor of their social adaptation and economic stability.

Key words: state policy, land rights, combatants, guarantees of land rights, social protection.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибинними трансформаційними процесами, зумовленими триваючим воєнним конфліктом, що розпочався у 2014 році та посилюється після повномасштабного вторгнення російської федерації, а також необхідністю комплексного реформування системи соціального захисту військовослужбовців і ветеранів війни. Державна політика у сфері земельних прав є інтегральною частиною ширшої системи публічно-правового регулювання, спрямованої на забезпечення раціонального використання, охорони та справедливого розподілу земельних ресурсів відповідно до принципів земельного законодавства.

Її специфіка полягає в гармонійному поєднанні двох ключових компонентів: публічно-владного, що реалізується через механізми державного управління земельним фондом, та соціально-гарантійного, який забезпечує захист прав пільгових категорій громадян, зокрема учасників бойових дій, як це передбачено Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. [1]. Центральним напрямом цієї політики є забезпечення реалізації земельних прав учасників бойових дій як складової конституційних соціальних гарантій, що сприяє їхній реінтеграції в суспільство в умовах воєнного стану (ст. 17 Конституції України) [2].

Формування державної політики у сфері земельних прав учасників бойових дій є складним і багатограним процесом, що детермінується взаємодією правових, інституційних і соціально-економічних складових. Особливістю сучасного етапу її формування є безпрецедентні історичні умови, спричинені активною фазою війни, запровадженням воєнного стану та введенням обмежень на приватизацію земель. Водночас зростає кількість осіб, які отримують статус учасника бойових дій, що розширює коло суб'єктів, наділених правом на першочергове відведення земельних ділянок. За інформацією Міністерства у справах ветеранів України, станом на 1 вересня 2025 року статус учасника бойових дій отримали понад 1,3 млн громадян, більшість з яких вже після 2022 року. Йдеться саме про 1 326 552 осіб, які були внесені в Єдиний державний реєстр ветеранів війни як учасники бойових дій. До 2022 року цей статус отримали 556 467 осіб [3]. Така ситуація посилює тиск на земельний фонд і одночасно вимагає вдосконалення процедур, зокрема через цифровізацію, передбачену Проектом Закону № 13503 від 18 липня 2025 р. [4], для забезпечення прозорості та ефективності реалізації прав учасників бойових дій.

Метою дослідження є виявлення теоретико-правової сутності, принципів та механізмів формування державної політики у зазначеній сфері, визначення її концептуальних засад з метою підвищення ефективності правового регулювання та практичної реалізації земельних прав учасників бойових дій.

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти правового регулювання соціального забезпечення ветеранів війни досліджували: Є.П. Гордієнко, М.Ю. Кузнецова, Н.М. Гресь, К.М. Горбачова, К. Спицька, В. Шевердіна та ін. Проблемні питання реалізації прав на землю учасників бойових дій висвітлювалися у статтях А.О. Вовка, С.П. Пасіки, О.С. Скиби, О.П. Горбачук, Д.М. Коломійцевої, Т.Б. Саркісової та інших вчених. Водночас, спеціальних досліджень формування правових засад державної політики щодо земельних прав учасників бойових дій в юридичній літературі натепер бракує.

Виклад основного матеріалу. Правові засади державної політики у сфері реалізації земельних прав учасників бойових дій мають конституційне підґрунтя, що визначає базові орієнтири для подальшого розвитку законодавства та підзаконного регулювання у цій сфері. Конституція України виступає не лише основним законом держави, а й системоутворюючим чинником, який формує засади соціальної та правової держави, орієнтованої на захист людини, її честі, гідності та невід'ємних прав [5, с. 34].

Відповідно до ст. 14 Конституції України [2], земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, а право власності на землю гарантується. У контексті реалізації державної політики щодо учасників бойових дій ця норма має подвійне значення. По-перше, вона забезпечує загальносоціальну гарантію рівного доступу громадян до землі. По-друге, у поєднанні з положеннями ст. 17 Конституції України [2], яка визначає, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є справою всього Українського народу, а держава забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на військовій службі, формується основа для спеціального правового режиму соціальних гарантій, зокрема й земельних, для ветеранів війни та учасників бойових дій.

Таким чином, конституційні норми закріплюють як загальний принцип охорони права власності на землю, так і спеціальний принцип державної турботи та підтримки осіб, які захищали державу. Ці положення утворюють юридичний фундамент для розроблення нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері земельних прав учасників бойових дій.

Розвиток правового регулювання земельних прав учасників бойових дій визначається не лише конституційними положеннями, а й стратегічними орієнтирами державної політики. Важливим нормативним вектором у цій сфері стало прийняття Стратегії державної політики щодо ветеранів війни до 2030 року [6]. Цей документ уперше системно визначив бачення держави щодо комплексної підтримки ветеранів. У Стратегії сформульовано базові принципи та напрями державної ветеранської політики, серед яких – забезпечення гідного рівня життя ветеранів, їхня соціальна та економічна інтеграція, а також створення належних умов для реалізації гарантованих Конституцією прав. Зокрема, документ підкреслює необхідність розбудови єдиної системи підтримки ветеранів, що охоплює не лише соціальні пільги, а й інструменти відновлення економічної самостійності. Хоча Стратегія не містить прямої згадки про реалізацію земельних прав учасників бойових дій, її положення щодо забезпечення рівного доступу до ресурсів, підвищення прозорості управлінських процесів і впровадження принципів «good governance» створюють інституційне підґрунтя для удосконалення земельних механізмів у контексті соціальної підтримки ветеранів.

Визначальним нормативно-правовим актом, що затвердив основні засади державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. [7], яким відповідно до Конституції України, встановлено єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини в цій галузі. Проте, законом не прописані відповідні механізми та порядок реалізації прав учасників бойових дій, що ускладнює їх використання.

З огляду на тему дослідження, доцільним є звернення уваги, що Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 24 березня 2022 р. щодо запровадження комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни» [8] було закріплено законодавче визначення державної політики соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Така політика визнається як цілеспрямована, системна діяльність органів державної влади щодо забезпечення соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України шляхом надання їм пільг і гарантій соціального захисту відповідно до законодавства (ст. 1-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту») [1].

Принципами формування та реалізації такої політики є: соціальна справедливість під час встановлення обсягу пільг та гарантій; комплексність під час формування та реалізації заходів адаптації ветеранів війни до мирного життя; належне фінансове забезпечення передбачених законом

пільг та гарантій зазначеній категорії громадян; відкритості та рівного доступу до інформації про державні пільги та гарантії, механізми їх реалізації, доступу до реалізації права на отримання всіх пільг та гарантій; прозорість та підзвітність діяльності органів державної влади, їх посадових осіб у сфері соціального захисту ветеранів війни та інших визначених законом категорій громадян [1].

Розвиток законодавства з питань соціального захисту учасників бойових дій характеризується перманентним характером, відображаючи необхідність адаптації до суспільно-політичних та воєнних реалій [9, с. 172]. Цей процес супроводжується поступовим розширенням кола осіб, які мають право на отримання статусу учасника бойових дій відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [1]. Така еволюція зумовлена довготривалими воєнними діями, що тривають з 2014 року та посилюються після повномасштабного вторгнення російської федерації, що призвело до введення воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. [10]. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій» від 15 березня 2022 р. [11] коло осіб, яких віднесено до учасників бойових дій значно розширено, зокрема до них було віднесено добровольців Сил територіальної оборони, осіб, які входили до складу добровольчого формування територіальної громади та осіб, які брали участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, внаслідок військової агресії російської федерації проти України. Варто зауважити, що волонтери не отримують статус учасника бойових дій, натомість відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» можуть отримати статус особи з інвалідністю внаслідок війни, або якщо вони є офіційними працівниками підприємств, установ, організацій (в тому числі волонтерських) – статус учасника війни [1]. Натепер, відповідно до ст. 5 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», учасники бойових дій – це «особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час» [1].

Важливим є питання процедури надання статусу учасника бойових дій, що регламентується Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України» від 20 серпня 2014 року № 413. Ця постанова охоплює осіб, які безпосередньо брали участь в антитерористичній операції, заходах із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, а також інших заходах, пов'язаних із захистом держави (зі змінами) [12].

Суттєвим нововведенням стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2023 р. № 887, якою було спрощено адміністративну процедуру отримання відповідного статусу [13]. Відповідно до п. 11 «Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України», для отримання статусу учасника бойових дій заявник має подати заяву до міжвідомчої комісії. Це може бути зроблено у паперовій формі (особисто або поштою), а також в електронній – через Портал Дія або через Реєстр [14].

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [1], учасники бойових дій мають право на першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва. Зазначена норма має не лише матеріально-правовий, а й соціально-реабілітаційний характер, оскільки спрямована на створення умов для відновлення нормального соціально-економічного статусу осіб, які брали участь у бойових діях. На думку науковців таке право є формою публічної вдячності воїнам-захисникам за їх героїчну працю [15, с.123].

Право на безоплатне отримання земельних ділянок для учасників бойових дій конкретизується у ст. 121 ЗК України [16], яка встановлює розміри та порядок такої передачі. Зокрема, ч. 1 ст. 121 ЗК України визначає, що громадяни України мають право на безоплатну передачу земельних ділянок із земель державної або комунальної власності для різних цілей, серед яких – ведення особистого селянського господарства (до 2 га), садівництва (до 0,12 га), будівництва та обслуговування житлового будинку (до 0,25 га в селах, до 0,15 га в селищах і до 0,10 га в містах).

Частина 3 ст. 134 ЗК України встановлює спеціальну норму, згідно з якою при безоплатному наданні земельних ділянок учасникам бойових дій проведення земельних торгів не здійснюється [16]. Це положення має важливе правозастосовне значення, оскільки воно усуває конкуренцію за земельні ресурси між учасниками бойових дій і іншими категоріями громадян, закріплюючи соціальну пріоритетність у розподілі земель державної та комунальної власності.

Паралельно з цим, положення п. 6 ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [7] гарантують військовослужбовцям, які мають вислугу не менше 17 років і потребують поліпшення житлових умов, право на отримання земельної ділянки для індивідуального житлового будівництва чи ведення господарства в межах обраного місця проживання. Відповідні норми покладають чіткі зобов'язання на органи місцевого самоврядування щодо резервування таких земель і сприяння у забезпеченні житлом військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Особливого значення набуває правова визначеність механізму безоплатної приватизації земельних ділянок для учасників бойових дій. Згідно з ч. 6 ст. 118 ЗК України [16], громадяни, які мають право на безоплатну приватизацію, подають заяву про надання дозволу на розробку проєкту землеустрою. Проте практика показує, що реалізація цього права часто ускладнюється бюрократичними перепонами, відсутністю вільних земель у межах населених пунктів, а також неоднаковим застосуванням законодавства органами місцевого самоврядування [15, с. 125].

З огляду на зазначене, подальше вдосконалення державної політики у сфері земельних прав учасників бойових дій має здійснюватися у напрямі цифровізації земельних процедур, скорочення строків розгляду заяв, розширення правових підстав для резервування земель, а також забезпечення прозорого механізму розподілу земельних ділянок через єдині державні інформаційні системи.

Так, 18 липня 2025 року до Верховної Ради України було подано законопроект «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо спрощення надання земельних ділянок у власність учасникам бойових дій» [4]. Запропоновані зміни до статей 118, 121 і 123 Земельного кодексу України свідчать про прагнення законодавця до створення більш ефективного, прозорого та соціально орієнтованого механізму реалізації земельних прав учасників бойових дій. По-перше, введення спрощеного порядку отримання земельних ділянок (зменшення строків розгляду заяв, електронна подача, звільнення від плати за землевлпорядну документацію) є важливим кроком до цифровізації процедур і зменшення бюрократичного навантаження на ветеранів. Це відповідає принципам електронного врядування, закріпленим у стратегіях державної цифрової трансформації. По-друге, закріплення права на першочергове отримання земельних ділянок підкреслює соціальний пріоритет захисту ветеранів як осіб, які здійснили особливий внесок у забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності держави. Такий підхід узгоджується з положеннями Конституції України (ст.ст. 17, 46) [2], де держава визначає обов'язок забезпечувати соціальний захист громадян, які захищали Батьківщину. По-третє, положення про резервування земельних ділянок органами виконавчої влади та місцевого самоврядування формує системний підхід до планування земельних ресурсів для потреб ветеранів. Це сприятиме усуненню практичних проблем, пов'язаних із відсутністю вільних земель у межах населених пунктів, і забезпечить реальну можливість реалізації прав, а не лише їх декларативне проголошення.

Висновки. Державна політика щодо земельних прав учасників бойових дій – це цілеспрямована, нормативно визначена та інституційно забезпечена діяльність держави, спрямована на створення правових, організаційних і соціально-економічних умов для реалізації, охорони та відновлення земельних прав осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Така політика охоплює систему принципів, норм, механізмів і заходів, спрямованих на забезпечення рівного доступу ветеранів до земельних ресурсів, спрощення процедур набуття та оформлення прав на землю, гарантування правового захисту від порушень у сфері земельних відносин, а також інституційне забезпечення міжвідомчої взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування з метою реалізації гарантій, встановлених Конституцією України, нормами земельного законодавства та законодавства про соціальний захист.

У структурному вимірі така політика є складовою загальної системи державної соціальної та земельної політики, стратегічною метою якої є забезпечення справедливого розподілу земельних ресурсів, соціальної адаптації ветеранів війни та реалізації принципу соціальної держави в умовах воєнного та післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
2. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. В Україні кількість учасників бойових дій зросла до понад 1,3 млн. <https://news.liga.net/ua/society/news/v-ukraini-kilkist-uchasnykiv-boyovykh-diy-zrosla-do-ponad-1-3-mln>.
4. Проект Закону «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо спрощення надання земельних ділянок у власність учасникам бойових дій» № 13503 від 18 липня 2025 р. <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennia-zmin-do-zemenoho-kodeksu-ukrayiny-shchodo-sproshchennia-nadannia-zemelnikh-dilianok-u-vlasnist-uchasnykam-boyovykh-diy>.
5. Шевердіна В. Правова основа соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей за законодавством України: сучасний стан. *Право та інноваційне суспільство*. 2024. 1 (22). С. 32–38.
6. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р. *Офіційний вісник України*. 2025. № 1. Ст. 64.
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.
8. Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо запровадження комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни: Закон України від 24 березня 2022 р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Ст. 1738.
9. Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171–181.
10. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46. Ст. 2497.
11. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантії: Закон України від 15 березня 2022 р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Ст. 1723.
12. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF#Text>.
13. Про внесення змін до Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2023 р. № 887. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-2023-%D0%BF#Text>.
14. Про реєстр осіб, які мають право на пільги: Постанова Кабінету Міністрів від 29 січня 2003 р. № 117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2003-%D0%BF#Text>.
15. Коломійцева Д.М., Саркісова Т.Б. Проблеми реалізації права на землю учасниками бойових дій та перспективи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 123–127.
16. Земельний кодекс України: прийнятий 25 жовтня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.